

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle

Postbus 194, 8000 AD Zwolle

Verschiјnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 10, Nummer 2 / Tewet 5757 - Januari 1997

Oplage 325 exemplaren - Abonnement f 12,- - Postgiro 259272 - Bankrekening 95.24.27.737

DE PLURIFORMITEIT VAN HET JODENDOM¹

Door mr R.A. Levisson

De 'pluriformiteit van het jodendom', dat is een titel waarbij ik denk: 'vanzelfsprekend, natuurlijk!'. Het jodendom is altijd een bijzonder pluriforme aangelegenheid geweest en is dat tot op vandaag de dag nog. Wie dacht dat het jodendom een blok graniet is, een groot monolitisch geheel, heeft het niet helemaal verkeerd, maar in hoofdzaak wél.

Het is natuurlijk waar, dat het jodendom in zekere zin met al die stromingen en al die verschillen die er door alle eeuwen heen geweest zijn, een steevaste kern heeft. We zouden kunnen zeggen: dat is de granieten kern van het jodendom. Maar er is enorm veel omheen. Laat ik nu aan een andere kant beginnen. Ik stel vaak vast in allerlei kringen, dat men meent dat het jodendom alleen een godsdienst is, een religie. Dat is gewoon niet waar! Er lopen en er liepen door het jodendom drie stromen, die ik wel eens vergelijk met drie strengen die je samen kunt binden tot één vlecht. Zij zijn soms in een individuele persoon samengebonden; meestal niet in stromen van gelijk gewicht. Die drie stromen, die drie strengen, zijn: een religieuze stroom, een nationale stroom en een stroom die ik gemakshalve zou willen aanduiden als een gezamenlijk geheugen; als u het anders wilt zeggen: een lotsverbondenheid of een saamhorigheidsgevoel. Dat zijn drie stromen waarvan - ik herhaal het - bij individuele

personen soms de ene stroom veel zwaarder weegt dan de beide andere. Ik vertel daar altijd graag een anekdotische gebeurtenis bij.

Het was jaren geleden, vrij kort na de oorlog, dat wij met drie mensen op bezoek waren bij de toenmalige Amsterdamse opperrabbijn Justus Tal. Hij beschikte over het grote vermogen om mensen aan het praten te krijgen. In de loop van een hoogst boeiend gesprek zei hij tegen ons: 'Ik zou zo graag van elk van jullie eens willen horen, hoe jullie je jodendom beleven'. Een van de drie aanwezigen was een Amsterdamse hoogleraar in de economie, die op dat moment voorzitter was van de Nederlandse Zionistenbond. En de Nederlandse Zionistenbond, zo begin vijftiger jaren, stelde nog wat voor. Deze hoogleraar, prof. Kleerekoper, sprak de volgende fantastische woorden. Hij zei tegen de opperrabbijn: 'Ik, meneer Tal, ik ben god-zij-dank atheïst'. Dat is een hele diepe mededeling, daarover moet u even nadenken! 'Ik ben god-zij-dank atheïst'. Dat is denk ik de mooiste verspreking, die ik ooit gehoord heb.

¹ Deze tekst bevat de toespraak die de heer Levisson hield tijdens de studiedag van de Stichting Judaica Zwolle op 8 september 1996 in de Zwolse synagoge ter gelegenheid van het tweede lustrum van het Vrije Leerhuis in Zwolle. Deze tekst draagt ook in geschreven vorm nog de sporen van haar oorspronkelijke mondelinge versie.

Maar er zit heel wat anders aan vast. Dat is enerzijds dat granieten kernblok: 'Ik ben *god zij dank!*'. Daarbij denk ik dan aan het joodse godsbegrip, aan het joodse geloof in die ene, volledig abstracte, niet te beschrijven, niet te omschrijven, niet uit te beelden, niet te voelen, niet te ziene, ene God. Dat is de absolute kern van het jodendom, zoals uiterst bondig in het Sjema is vastgelegd. Wat zich daaromheen groepeer, is open voor verschil van mening. Aan de andere kant is er het aspect, dat prof. Kleerekoper - die zichzelf een hele goede jood vond en ook in de joodse gemeenschap zo werd gezien -, tegelijkertijd kon zeggen dat hij atheïst was. Je kunt namelijk jood zijn en atheïst. Je kunt geen christen of islamiet zijn en tegelijkertijd atheïst. Dat is in tegenspraak met zichzelf. Je kunt wel jood zijn en atheïst. Let wel, ik maak er geen propaganda voor, maar het kan! Ik vertel u dit als illustratie, om u te laten zien hoe die drie stromingen naast elkaar kunnen bestaan. Die stromingen zijn oud. Ze waren er ook al in de Oudheid. En als die drie stromingen er zijn, dan is het alleen al daaruit duidelijk, dat er ruimte genoeg is binnen het jodendom voor pluriformiteit. Ook die is er altijd geweest.

Ik heb een ogenblik gedacht een uitputtend overzicht op te stellen van wat er aan pluriforme stromingen door het jodendom is heengegaan. Ik zie daar van af. Het wordt een lange lijst, die u niet zou kunnen bijhouden. En wat veel erger is: ik zou er zeker een paar vergeten. Ik wil slechts bij enkele van die stromingen stilstaan. In het niet zo vreselijk vroege jodendom, maar nog vóór het vroege christendom, bestonden er twee hoofdstromingen, die knap met elkaar overhoop lagen: de Farizeeën en de Sadduceeën, u beide ook uit het Nieuwe Testament bekend. Ik heb behoefte een enkel woord daarover te zeggen. Ik heb die behoefte vooral, omdat ik altijd weer het gevoel heb, dat ik die Farizeeën moet verdedigen. Uit persoonlijke overwegingen hoor ik niet zo erg in die Farizeese kring thuis. Maar ik moet ze wél verdedigen, want ze zijn vooral in het Nieuwe Testa-

ment - ik denk in hoofdzaak ten onrechte - zo aangevallen. Ze komen er ook wel eens aardig uit, maar in het algemeen zijn ze nogal voor schut gezet.

Er bestonden, nadat het Hellenisme in de Midden-Oostelijke wereld zijn intrede had gedaan, ook binnen het jodendom twee groeperingen. De ene die graag en sterk assimileren wilde aan de hoogst belangrijke en zeer dominante Hellenistische cultuur, en een andere stroming die als de dood was voor een te vergaande assimilatie en die de eigen identiteit voorop wilde stellen. Dat is de achtergrond van de tegenstelling Farizeeën-Sadduceeën. Maar dat is het niet helemaal. De Sadduceeën kwamen uit een elitegroep, uit de priesterelite. Zij waren de mensen die het - al of niet met omkoperijen en knoeierijen - in de tempel voor het zeggen hadden. Zij waren daardoor degenen die het tempelritueel voorop stelden. En zij waren, zoals dat met alle elitegroepen het geval is, degenen die graag hun eigen vriendjes en soortgenoten binnen die functies in de tempel hadden. Het was een beetje - ik weet niet of die term buiten Den Haag bekend is, maar in Den Haag heet dat de protectie van o.s.m. O.s.m. betekent dan 'ons soort mensen'. Dan begrijpt u het wel.

Waar die Sadduceeën hun naam aan ontleend hebben, is historisch aanvechtbaar. In het algemeen zegt men aan een zekere hogepriester Tsadok. Maar waaraan de Farizeeën hun naam te danken hebben, is duidelijk: aan de Hebreeuwse werkwoordstam PaRaSj. Zij waren de Pêroesjiem, degenen die zich 'terzijde stelden', en dat eigenlijk niet in de ongunstige betekenis van het woord. De Farizeeën wensten het oude volksgeloof voorop te stellen. Die tempeldienst was belangrijk, natuurlijk, maar de tempeldienst tot primair punt te maken, dat ging hun te ver. De Farizeeën wilden terug naar de Tora en de Farizeeën werkten met een unieke theorie, die voor de hele ontwikkeling van het rabbijnse denken fundamenteel is. Ze werkten met de theorie van de mondelinge leer. Je kunt daar ook niet helemaal buiten. De Tora is in de klassiek joodse opvatting Gods letterlijke dictaat aan Mozes tijdens zijn tweede verblijf op

de Sinai. En die Tora-tekst is in allerlei opzichte in hoge mate onduidelijk. Die zegt soms dingen half en zegt soms dingen niet. Tora lezen wil soms zeggen: goed lezen wat er níet staat. De tekst schreeuwt om uitleg! Ik noem een heel simpel voorbeeld. Als er in de Tien Woorden (de Tien Geboden) staat, dat je op de sjabbat generlei arbeid mag verrichten, dan is het natuurlijk wel nodig om het begrip 'arbeid' te definiëren. Om dat met gezag te kunnen doen, werkte men al vroeg met de theorie van de mondelinge leer, dat wil zeggen dat Mozes naast de schriftelijke Tora van goddelijke oorsprong ook een mondelinge toelichting had ontvangen. Zoiets heb je nodig, wil je gezaghebbend een toelichting kunnen geven. Daarmee werkten de Farizeeën en dat wilden de Sadduceeën niet, althans niet zo uitgebreid.

Daar kwam bij dat het Farizeese denken en geloven dicht stond bij wat er leefde in het volk. Dit in tegenstelling tot het denken en geloven van de elitaire priesterklasse. In het Farizeese denken kwamen - waarschijnlijk onder invloed van de moeilijke omstandigheden van de Romeinse druk waaronder men leefde - bepaalde ideeën en gedachten op, zoals die van de wederopstanding der doden, een leven in het hiernamaals en een verantwoording van de mens in het hiernamaals. Van Sadduceese kant wilde men daar niets van weten.

Van 't Riet (*) heeft, niet ten onrechte denk ik, gewezen op een ontwikkeling in de Staat Israël vandaag. Dat is de enorme onverdraagzaamheid, schijnbare onverdraagzaamheid over en weer. Laten we ons er wel aan ergeren, maar niet door verontrusten, want het is altijd zo geweest. Wat verschillende groepen binnen het jodendom in de loop van eeuwen en eeuwen geschiedenis op grond van verschillende inzichten elkaar aan onaardige dingen hebben toegevoegd, zal u, hoop ik, in de loop van de komende week niet toegevoegd worden. Men wist van wanten en het ging dikwijls, op zijn Hollands gezegd, 'van dik hout zaagt men planken'. En men was ver-

schrikkelijk onaardig tegen elkaar. De joodse cultuur, heb ik dikwijls gezegd en ik houd dat vol, is een elkaar-tegenspreek-cultuur. U hebt allemaal in uw leerhuis wel eens kennis genomen van een stukje Talmoed. En u weet dat de basis van de Talmoed en de basis van het "leren" bestaat in het elkaar tegenspreken. Maar door dat tegenspreken heen kom je wonderbaarlijkerwijze tot een of andere gezamenlijk noemer, tot een voor alle partijen aanvaardbaar compromis. Maar dat elkaar tegenspreken gebeurt vaak erg luidkeels en niet altijd volgens de strikte regels van de West-Europese democratie. Als u even buiten West-Europa kijkt, worden die regels ook buiten joodse kring niet altijd strikt aangehouden. Ook binnen het jodendom weet men er raad mee. Naar mijn gevoel wordt het nog altijd het beste geïllustreerd door die uit Israël afkomstige anekdote van die ene man die geheel verschrikt tegen de andere man zegt: 'Jij schreeuwt zo verschrikkelijk hard, dat ik je niet eens in de rede kan vallen'. Dat geeft het nu precies weer!

De pluriformiteit van Farizeeën tegen Sadduceeën heeft zich in de loop van vele eeuwen joodse geschiedenis herhaald. Er is een enorme strijd gevoerd in de vroege Middeleeuwen. Dat begint zo in de achtste eeuw tussen de groep van de Karaïeten en de Rabbijnenscholen, met name in Babylonië tijdens de Geonitische periode. Die strijd ging in wezen misschien om gelijke dingen als de strijd tussen Farizeeën en Sadduceeën. Duizend jaar later is er een felle strijd gevoerd tussen de beweging van de Baäl Sjem Tov, het moderne Chassidisme, en de Mitnagdiem, degenen die zich strikt wilden houden aan de weinig emotionele betoogtrant van de Talmoed. Ook die strijd is fel gevoerd. Toen op het allerlaatste eind van de negentiende eeuw het politieke Zionisme zijn vorm kreeg, is dat bestreden in Engeland en in Duitsland op een manier, waarvan we vandaag de dag zeggen: had dat niet wat minder gekund!

Die pluriformiteit, met misschien alle uitwassen in zijn discussievormen, die pluriformiteit is een

zegen. Niets is erger dan wanneer binnen een op zichzelf geestelijke beweging iedereen allemaal precies hetzelfde denkt. Dan zit er geen enkele veranderingen in. Dan zit er geen leven in. Dan bruist het niet. Dan dreigt het sleur te worden. Ik moet u zeggen: ik ben met die pluriformiteit in het jodendom heel tevreden. Zij bestaat vandaag de dag op het religieuze gebied in de tegenstellingen tussen de orthodoxe en de liberale vorm waarin het jodendom beleden wordt. Binnen beide kanten bestaan weer grote verscheidenheden, binnen het orthodoxe zowel als binnen het liberale jodendom. En soms gaat het tussen dat orthodoxe en dat liberale jodendom aardig te keer. Mijn vader, die in Nederland het liberale jodendom zo'n 65 jaar geleden heeft geïntroduceerd, heeft in de huiselijk kring wel eens tegen ons gezegd: 'Het enige wat ik in het jodendom nooit bereikt heb, is dat men mij in de ban heeft gedaan'. Na Spinoza heeft men dat niet nog eens aangedurfd. Die pluriformiteit was er, is er en ik hoop dat die blijven zal.

Die pluriformiteit is goed, zolang er dat granieten ijkpunt onder zit. En dat ijkpunt is er ook. Want bij alle pluriformiteit gaat het altijd weer om verschillende aspecten, verschillende belichtingen, verschillende facetten van in wezen één en hetzelfde jodendom. Ik denk dat ik dat het beste kan illustreren aan de hand van een verhaaltje uit de Talmoed. In het traktaat Sanhedrin lezen we dat de koning de wijzen uit het land bij zich laat komen. De koning snoeft over het welzijn en de welstand in zijn land en hoe verschrikkelijk prachtig het allemaal ingericht is. De koning zegt: 'Ik heb een muntmeester, die is zo verschrikkelijk knap dat hij per dag 1000 munten kan slaan met mijn beeldenaar erop en die munten lijken allemaal precies op elkaar. Daarop staat uit dit gezelschap van geleerden de rabbijn op en zegt: 'Sire, mijn muntmeester maakt per dag wel duizend mensen, die lijken geen van alle op elkaar, maar ze zijn wel allemaal gelijk'.

Noot

- * Zie het openingsartikel in de vorige aflevering van het Judaica-Bulletin.

Deelnemers aan de studiedag van de Stichting Judaica Zwolle op 8 september j.l. in de Zwolse synagoge.

HET ALEF-BEET, EEN ``GOOCHEM'' ALFABET (9)¹

door Dick Broeren

De Tet

De negende letter van het Hebreeuwse alfabet, de *Tet*, wordt in de Joodse traditie vrijwel overal en onmiddellijk geassocieerd met het Hebreeuwse woord *tov*, dat 'goed', 'juist', 'aangenaam' of 'plezierig' betekent. In onze taal is dit woord volledig ingeburgerd en is het zelfs tot familienaam geworden in sommige delen van ons land.

Op de getalswaarde van de letter *Tet* gaat men, in tegenstelling tot de getalswaarden van de meeste andere letters van het Hebreeuwse alfabet, niet zozeer in, hoewel er bij goed zoeken nog wel een aantal negentallen in Tenach te vinden zijn.

Ook nu weer loont het de moeite om eens even op te zoeken waar het woord *tov* en de letter *Tet* in Tenach voor het eerst voorkomen. Dat is in Gen. 1:4 waar we lezen: 'En God zag het licht, dat het **goed** was'. Deze tekst zet de toon voor de kontekst waarin het woord *tov* vrijwel steeds gelezen wordt. In de traditie zien we dan ook dat de eigenschap 'goed' vrijwel altijd verbonden wordt aan de Eeuwige en het licht. Het is dan ook niet vreemd dat in de alfabet-psalmen, zoals bijvoorbeeld Psalm 119 en 145, het woord en het vers dat met een Tet dient te beginnen vaak ook begint met het woord *tov*.

Merkwaardig is het overigens dat het woord *tov* in de eerste versie van de Tien Woorden (in Exodus) niet voorkomt, maar in de tweede versie (in Deut. 5:16) wel. We lezen daar: '... opdat het jou **goed** zal gaan in het land dat de Eeuwige jouw God je geeft'. De midrasj zegt dat als in de eerste versie op de twee stenen tafelen het woord 'goed' wel had gestaan, Mozes met de tafelen ook het goede voor de wereld zou hebben vernietigd in zijn woede over de dans om het gouden kalf. Aan de tweede versie, die uit Deute-

ronomium dus, wordt wel het woord 'goed' toegevoegd. Bij het natellen van de aantallen woorden van beide versies blijkt dat de tweede versie precies 17 woorden langer is dan de eerste. Dat is niet zo verwonderlijk als je weet dat de getalswaarde van het woord *tov* ook zeventien is ($9 + 6 + 2$), en als je in je overweging meeneemt dat de getalswaarde van het Tetragram, d.i. de vier-letter-naam van God, in de zogenaamde kleine telling óók 17 is (*). Overigens zou, volgens diezelfde midrasj, het motief voor de vernietiging van de twee tafelen niet alleen Mozes' toorn geweest zijn. Mozes had namelijk bij zichzelf overwogen dat hij dat gouden kalf wel zou kunnen vernietigen, maar dat zijn volk dan waarschijnlijk niet zou aarzelen om van deze door God zelf beschreven tafelen ook een afgod te maken. Na deze overweging smet hij de tafels kapot, waarop de Eeuwige hem bedankte (Sjabbat 87a).

Ook met Mozes wordt het begrip 'goed' vaak in verband gebracht. Zo ziet zijn moeder als hij geboren wordt dat hij *goed* is, waarop zij hem drie maanden moet verbergen (Ex. 2:2). De meeste Nederlandse vertalingen vermelden hier overigens het woord 'mooi' of 'schoon', wat het moeilijker maakt hier het woord *tov* te herkennen. In de geschreven Tora-rol wordt op deze plaats het woord *tov* bekroond met vijf 'kroontjes', als symbool van het feit dat dit kind voorbestemd was eens zijn volk de Vijf Boeken van de Tora te geven. Bovendien is op deze

¹ De vorige afleveringen zijn te vinden in Judaica-Bulletin 8.1, 8.2 en 8.4 t/m 10.1.

plaats de letter *Tet* groot geschreven. Ten slotte vermeldt de midrasj dat Mozes nóg een naam had, *Tobiah*, wat betekent: 'de Eeuwige is goed' (Baäl HaToeviem en Leviticus Rabbah 1,2).

Eens zal de Eeuwige alles ten goede doen keren, zegt de Talmoed, die daar als illustratie een aardig verhaal aan toevoegt:

'Er zijn mensen die tot het besef gekomen zijn dat wat er ook gebeurt, de Eeuwige het eens alles ten goede zal doen keren. Zo was er eens een man die luisterde naar de fraaie naam Nachum de Gamzoe-man. Deze naam had hij gekregen, omdat hij bij alles wat hem overkwam verklaarde: '*gam zoe letovah*', d.i. 'ook dit zal zich ten goede keren'. Eens besloten de Joden de Romeinse keizer een buidel kostbare stenen aan te bieden en zij kozen Nachum uit dit te doen. Hij vertrok en overnachtte in een herberg waar 's nachts de herbergier de edelstenen uit de buidel stal en er aarde voor in de plaats deed. Toen Nachum dit de volgende morgen bemerkte, riep hij uit: '*Gam zoe letovah*' en ging toch maar op weg naar Rome. Eenmaal aangekomen overhandigde hij de buidel aan de keizer van Rome die - toen hij zag wat er in de buidel zat - de Joden wilde laten doden, omdat zij hem bespot hadden. En weer riep Nachum uit: '*Gam zoe letovah*'. Waarop Elia verscheen in de gedaante van een Romein en sprak: 'Misschien, o keizer, hebben de Joden u wat aarde uit het land van hun voorvader Abraham gestuurd. Want toen hij eens wat van deze aarde naar zijn vijanden wierp veranderde het stof in zwaarden'. Nu was er in die dagen in het Romeinse rijk een gebied dat Rome niet had kunnen veroveren, maar toen de keizer wat van de aarde uit de buidel naar de verdedigers wierp, veranderde het stof inderdaad in zwaarden en sloeg de balans door ten gunste van Rome. Uit dankbaarheid jegens het Joodse volk liet de keizer Nachums buidel vullen met kostbare edelstenen en zond hem overladen met eerbewijzen terug. Op zijn terugreis overnachtte Nachum in dezelfde herberg waar men hem vroeg: 'Wat heb je de

keizer gebracht dat hij je zoveel eer heeft betoond?'. Toen de slechte waard hoorde dat het zijn eigen aarde was geweest, bracht hij er ook wat van naar de keizer en beweerde dat het magische kracht bezat. De keizer probeerde het en toen hij het bedrog merkte, liet hij de bedrieger ter dood brengen' (Ta'anit 21a).

Een van de didaktische trucs die de Talmoed vaak toepast, is het raadsel. Zo ook rond het begrip *tov* (Menachot 53b):

'De goede zal komen en het goede ontvangen van de goede vanwege de goeden'. In het Hebreeuws: '*Javo tov wiqabeel tov mietov latoviem*', waarin vier maal het woord *tov* te herkennen valt. Met het eerste woord 'goed' wordt Mozes bedoeld, want van hem wordt gezegd, zoals we boven al gezien hebben, dat hij 'goed' was (Ex. 2:2). In Spreuken 4:2 lezen we: 'Ik geef jullie een goede leer, mijn Tora, verlaat hem niet', waarmee het tweede 'goed' geduid is. Met het derde woord 'goed' wordt de Eeuwige bedoeld, zoals Ps. 145:9 dit verwoordt: 'Goed is de Eeuwige voor allen'. Dit negende vers van deze alfabet-psalm begint ook met de *Tet* van het woord *tov*. Het vierde woord 'goed' slaat op Israël, want in Ps. 125:4 lezen we: 'Doe goed aan de goeden, o Eeuwige'.

Nog eenmaal komt in Tenach een groot geschreven *Tet* voor en wel in Pred. 7:1: 'Een goede naam is beter dan goede olie'. In het Hebreeuws wordt dit spreekwoord, dat ook via de Statenvertaling in onze taal zijn weg heeft gevonden, als het ware omarmd door het woord *tov*: '*tov sjeem mi'sjèmen tov*'. De eerste *Tet* is groot geschreven om meer nadruk te krijgen.

Noot

- * In het artikel over de Jod hoop ik op deze "kleine" telling terug te komen.

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING VOORJAAR 1997

di 14/ 1	Genootschap Nederland-Israel, afdeling Zwolle. Mevr. dr B. Evers-van Emden over: De moderne joodse orthodoxe vrouw. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat. Tijd: 19.30 uur		dansen, een overzicht en een proeve. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat. Tijd: 19.30 uur
wo 15/ 1	Kabbala, 1e bijeenkomst	za 15/ 2	Sjabbat Teroemah (Ex. 25:1-27:19)
do 16/ 1	Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 11e bijeenkomst	-----	
za 18/ 1	Sjabbat Bo (Ex. 10:1-13:16)	ma 17/ 2	De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 2), 10e bijeenkomst
-----		di 18/ 2	Bijbels-Hebreeuws 4 (bijhoudcursus), 10e bijeenkomst
ma 20/ 1	De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 2), 8e bijeenkomst	wo 19/ 2	Chagall (1e groep), 2e bijeenkomst
di 21/ 1	Bijbels-Hebreeuws 4 (bijhoudcursus), 8e bijeenkomst		Genootschap Nederland-Israel, afdeling Kampen. Mevr. dr B. Evers-van Emden over: Eva of zondeval door seksisme. Voor plaats en tijd: 038-3320265
	Genootschap Nederland-Israel, afdeling Hoogeveen. Dr Peter van 't Riet over: Het joodse karakter van de evangeliën. Voor plaats en tijd: 0528-262056	do 20/ 2	Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 14e bijeenkomst
	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevoerdencursus), 8e bijeenkomst	za 22/ 2	Sjabbat Tetsaweh (Ex. 27:20-30:10)
do 23/ 1	Toe Bisjwat - Nieuwjaar der Bomen	-----	
	Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 5e bijeenkomst	di 25/ 2	Chassidisme, 1e bijeenkomst
za 25/ 1	Sjabbat Besjalach (Ex. 13:17-17:16)	wo 26/ 2	Kabbala, reserve bijeenkomst
-----		do 27/ 2	Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 15e bijeenkomst
wo 29/ 1	Kabbala, 2e bijeenkomst	za 1/ 3	Sjabbat Kie Tisa (Ex. 30:11-34:25)
do 30/ 1	Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 12e bijeenkomst	-----	
za 1/ 2	Sjabbat Jitro (Ex. 18:1-20:23)	zo 2/ 3	Openstelling Tentoonstelling in Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle
-----		ma 3/ 3	De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 2), reserve bijeenkomst
zo 2/ 2	Openstelling Tentoonstelling in Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle	di 4/ 3	Bijbels-Hebreeuws 4 (bijhoudcursus), 11e bijeenkomst
ma 3/ 2	De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 2), 9e bijeenkomst		Werkgroep Kerk en Israël Twello en Teuge. Mevr. drs. M. den Hartog over: De Holocaust vanuit Christelijke optiek. Plaats: Gebouw Irene naar N.H. Kerk, Dorpsstraat, Twello. Tijd: 20.00 uur
di 4/ 2	Bijbels-Hebreeuws 4 (bijhoudcursus), 9e bijeenkomst	wo 5/ 3	Chagall (1e groep), 3e bijeenkomst
	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevoerdencursus), 9e bijeenkomst	do 6/ 3	Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 7e bijeenkomst
	Werkgroep Kerk en Israël Twello en Teuge. Dr. Y. Aschkenasy over 'Het probleem van het lijden en de volharding van het Joodse volk'. Plaats: Gebouw Irene naar N.H. Kerk, Dorpsstraat, Twello. Tijd: 20.00 uur	za 8/ 3	Sjabbat Wajaqheel (Ex. 35:1-38:20)
wo 5/ 2	Chagall (1e groep), 1e bijeenkomst	-----	
do 6/ 2	Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 13e bijeenkomst	di 11/ 3	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevoerdencursus), 10e bijeenkomst
za 8/ 2	Sjabbat Misjpatiëm (Ex. 21:1-24:18)	wo 12/ 3	Chagall (2e groep), 1e bijeenkomst
-----			Genootschap Nederland-Israel, afdeling Hoogeveen. Ronny Naftaniël, directeur CIDI, over: Actualiteit rond het vredesproces in Israël
wo 12/ 2	Kabbala, 3e bijeenkomst	do 13/ 3	Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 16e bijeenkomst
do 13/ 2	Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 6e bijeenkomst		
do 13/ 2	Genootschap Nederland-Israel, afdeling Zwolle. Mevr. Karin Bellaart, volksdanslerares te Dwingelo, over: Israelische		

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- B.W. Tiesinga (penningmeester)
- J. Veldhuijzen (secretaris)
- C. Verdonk (administrateur-cursuscoördinator)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Men kan deze aanvragen bij de cursuscoördinator (038-4539283) of bij de voorzitter (038-4536647). De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. T. Kwakkel (tel. 038-3324021).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-17.00 uur. Dan worden er ook rondleidingen verzorgd. De toegang kost f 2,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt samen met:

- de Joodse Gemeente van Zwolle,
- de Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle,
- het Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle,
- de B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum,
- het Bureau Kerk-en-Israël van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Leusden.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel.

za 15/ 3 Sjabbat Peqoedee (Ex. 38:21-40:38)

di 18/3 Chassidisme, 2e bijeenkomst
Bijbels-Hebreeuws 4 (bijhoudcursus), 12e
bijeenkomst

wo 19/3 Chagall (2e groep), 2e bijeenkomst
Genootschap Nederland-Israël, afdeling
Zwolle. Mevr. drs J.L. Blok-van den Boogert,
archeologe, over: Opgravingen in Beth
She'an. Plaats: Synagoge, Samuel Hirsch-
straat. Tijd: 19.30 uur

do 20/3 Vastendag van Ester
Bijbels-Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 17e
bijeenkomst

za 22/ 3 Sjabbat Wajikra (Lev. 1:1 - 5:26)

zo 23/ 3 Poeriem - Lotenfeest

wo 26/ 3 Chagall (2e groep), 3e bijeenkomst

do 27/3 [Witte Donderdag]

vr 28/ 3 [Goede Vrijdag]

za 29/ 3 Sjabbat Tsaw (Lev. 6:1-8:36)

zo 30/ 3 [Eerste Paasdag]

ma 31/ 3 [Tweede Paasdag]

di 1/ 4	Bijbels-Hebreeuws 4 (bijhoudcursus), 13e bijeenkomst
---------	---

Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus),
11e bijeenkomst

do 3/4 Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 8e
bijeenkomst

za 5/4 Sjabbat Sjemienie (Lev. 9:1-11:47)

zo 6/4 Openstelling Tentoonstelling in Synagoge,
Samuel Hirschstraat 8. Zwolle

64444444444444444444444444444444@
5 VOLGENDE BULLETIN *

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 april 1997. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van maart te zijn ingeleverd. Adres: Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

64444444444444444444444444444444@
5 **UIT HET BESTUUR** *
F))))))))))))))))))))))))))))))))-

Giften

We ontvingen de volgende giften: f 100,- van C.J.S. te E., f 50,- van dhr & mw v.S. te W., f 10,- van T.S. te Z. Alle gevers zeggen wij hierbij hartelijk dank.